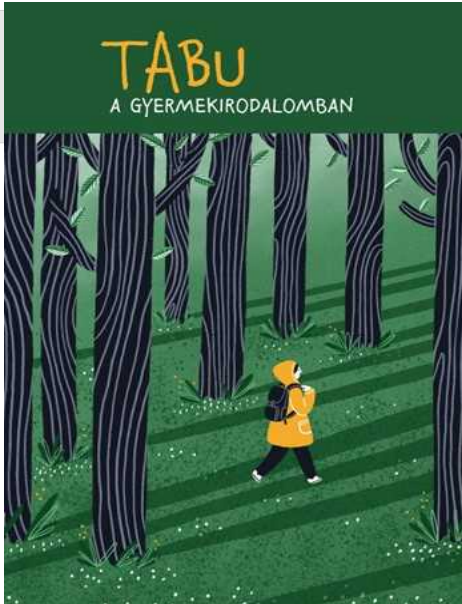

Tabu a gyermekirodalomban

Csőgér Lilla*

DOI: 10.21549/NTNY.37.2022.2.6

Varga Emőke, Turcsányi Enikő és Pusztai Virág (Eds., 2021). *Tabu a gyermekirodalomban*. Budapest: Magyar Gyermekirodalmi Intézet Kft. ISBN: 9786158130530

Jelen recenzió arra vállalkozik, hogy a 2021-ben *Tabu a gyermekirodalomban* címmel, a Magyar Gyermekirodalmi Intézet gondozásában megjelent konferenciakötetet áttekintve olyan pedagógiai és pszichológiai írásokat mutasson be, melyek a nevelők és a pedagógusok elméleti-gyakorlati munkája szempontjából kurrens és fontos kérdéseket érintenek.

A *Tabu a gyermekirodalomban* előadás-sorozat (2021) a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karán megrendezett online konferencia előadásaiból megjelent hiánypótló kötet, mely elsősorban a pszichológia és az irodalomtudomány nézőpontjából mutat be olyan, az elmúlt évek folyamán különösen fókuszba kerülő kérdéseket, mint hogy mi számít ma tabunak, és milyen néző-

pontokat kínál a téma közvetítéséhez, adott esetben a detabuizálás folyamatához a kortárs gyermekirodalom. A konferencia előadói hazai és határon túli felsőoktatásban dolgozó oktatók, kutatók, valamint a gyermekkultúra és -irodalom szakértői.

Boldizsár (2004) megfogalmazásával élve a mesék élni segítenek, ebből adódóan fontosságuk megkérdőjelezhetetlen. Ezt a gondolkört követve mutatjuk be az alábbi tanulmányokat, melyek a tabutémákról szólnak, és meglehetősen új jelenségnek tekinthetők. Megjelenésük a magyar gyermekirodalomban, gyermekkönyvekben pedagógiai paradigmaváltást eredményezett, s társadalmi diskurzust vont maga után. A tizenkét tanulmány részletesen kifejti a mesékben rejlő személyiségalkotó hatás implicit érvényesülési módjait (Bettelheim, 1985), a mesélő személyének jelentőségét (Rodari, 2001), illetve az elmondott történetek által kialakuló kommunikációs helyzet lehetőségeit.

A puha kötésű, 182 oldal terjedelmű könyv színes képekkel illusztrált, sötétzöld borítóján egy sejtelmes erdő látható, mely körül a hangsúlyosan megjelenő zöld és sárga színek figyelemfelkeltő erejűek. A képi világot tekintve a tizenkét tanulmány elején illusztrációként megjelenő vizuális szemléltetőelemek élénk színvilágukkal játékoságot sugallnak, így önmagukban is helytállóak lehetnek gyermekkönyveket kísérő vidám rajzokként is. A konferenciakötet belső struktúrája, valamint a könyv logikai felépítése két alappillér mentén valósul meg: a könyv első része az előszót követő irodalomtörténeti és -elméleti perspektívák kérdésköre, míg a második rész fókuszát a pszichológiai és mesepedagógiai perspektívák jelentik. A kiadvány rövidebb terjedelmű, hármas számú szekciója elsőéves óvodapedagógia szakos hallgatók esettanulmányait, illetve azokat a kutatásokat mutatja be, amelyek a tabutémákat érintő kérdésekről, a gyermekkönyvek lehetséges tartalmi elemeiről szólnak.

* Neveléstudomány szakos bölcsész és óvodapedagógus, cs.lilla1997@gmail.com

A kötet Varga Emőke, Turcsányi Enikő és Pusztai Virág szerkesztésében Daróczi Gabriella és Sándor Csilla lektorálásával jelent meg.

Irodalomtörténeti és -elméleti perspektívák

Szél Erzsébet *Élet-mese: a mentalizáció és az élményfeldolgozás kapcsolata mesékben* című munkájában ismerteti a mesehallgatás és -feldolgozás, illetve a kognitív szintű befogadóvá válás aspektusait fókuszban a mese személyiségfejlődésre gyakorolt hatásával. A pszichológiai irodalomból ismert mentalizáció fogalmát a kora gyermekkori kötődésemélet beemelásával járja körbe, hivatkozik a témát kutató szakértők gondolataira. Célja annak a belső folyamatnak a bemutatása, melynek során a mese erejével a gyermek számára feldolgozhatóvá válnak az életesemények. Kitér a meseolvasás sajátosságaira, az élményfeldolgozás folyamatára, tényezőire. A mesehallgatás sajátos körülményeit egy ismert versrészleten keresztül mutatja be nyomatékosítva a mesemondó személyének fontosságát. Szél Erzsébet a gyermeki befogadó attitűdöt egy sajátos tudatállapotnak nevezi, melyben a kettős tudat a hipnózishoz és a meditációhoz hasonló élmény. A személyiség ééréséhez, kibontakoztatásához jó választás a mese erejét segítségül hívni, mely a benne rejlő fantáziavilággal, sajátos tapasztalatokkal hozzájárul a nehézségek leküzdéséhez.

Bajzáth Mária „Hogy a halál ne tabu legyen...” a népmesekincstár mesepedagógia eszközei és módszerei kisgyermekkorban a halál témakörében című tanulmányának elemi része az a gondolkör, mely szerint a halálról való gondolkodás beemelése szükséges részét képezi a nevelési folyamatnak. A szerző hangsúlyozza, hogy az elmúlásról és a végességről való tudást kisgyermekkorban alapozhatjuk meg a halál és gyász témájával, mely természetes része és velejárója életünknek. Bajzáth Mária szerint a végességről szerzett tudás élethosszig tartó fejlődési folyamat, melyet alátámaszt a halálképről való gondolkodás és ennek bemutatása a gyermeki animizmus tükrében.

A fenti témát a mondókák, népdalok, hagyományok megismertetésével tanácsos bevezetni, miközben nem szabad figyelmen kívül hagyni a kisgyermek életkori sajátosságait. A dolgozat a halálkép változásának bemutatásával indul, olyan aspektusokat emel ki, melyek szerint a régi hagyományoktól eltérő módon a felnőttek igyekeznek megóvni gyermeküket az elmúlás és a halál témájától, ezzel elhallgatva, tabusítva azt. A szerző bemutat egy interjúrészletet, amely a 80 évvel ezelőtti, halálhoz kapcsolódó felfogásról szól. Ebben jól érzékelhetően kirajzolódik a régi és mai világ között húzódó ellentét, illetve a gyászról való vélekedés markáns különbsége. Számos népi mondóka és versrészlet jelenik meg a reális és perszonalifikáló halál-felfogást tükröző gyűjteményben, mely egyben segédeszközként is funkcionál a gyermekek halálképéhez való viszonyulásában, az elmúlás felfogásának megkönnyítésében. A téma nehezen megfogalmazható jellegéből adódóan segítségül hívhatók olyan tartalmat közvetítő népköltészeti alkotások és játékok, melyek érzelmi kapaszkodóként is szolgálnak.

Orlik Ilona értekezése azt a kérdéskört járja körbe, Hogyan fejezik ki a népmeséink a kimondhatatlant? Ennek megválaszolásához népmese-foglalkozások módszertanát hívja segítségül A só című magyar népmese ismertetésével. Kiemeli a népmesék érzelmi intelligencia fejlesztő hatását, s olyan további példákat hoz, mint a játékok, kiszámolók és mondókák által megvalósuló fejlődés. A népmesék tartalma nem hagyja magára a félelmeivel küzdő gyermeket, mintegy kézen fogva vezeti végig azon a feszültség csökkenésével a rend helyreállításáig. Orlik Ilona a közösségek megtartó erejét nyomatékosítja, összevetve a mai mesemondást régi, falusi elődjével. A tanulmány zárásaként a Pompás Napok népmesefoglalkozás célját és módszertanát ismerteti, melynek egyik fő célja a frontális mesemondás népszerűsítése, előtérbe helyezése. Hangsúlyozza a népmesék széles

körben elterjedt prevenciós és terápiás erejét, alkalmazhatóságát, melyek elemi részét képezik bizonyos segítő szakmáknak is.

Révész Renáta Liliána gyásztanácsadó pszichológus a Prevenciós előadások lehetőségei mesékkel- a veszteségek, a halál, a gyász és a válás témájában, az óvodában és az iskolában című tanulmányának célja olyan eszközöket és módszereket ismertetni, melyek a veszteséggel szembesülő gyermekeket segíthetik. Olyan meséket mutat be, melyek módszertani sokszínűsége szülők és pedagógusok munkáját egyaránt megkönnyíti a nehéz hangvétellé témák megközelítésében.

A szerző a halál tabu mivoltából közelíti meg az elmúlás és a gyász témakörét, melyet számos okra vezet vissza. Definiálja a haláltudat fogalmát, illetve az annak tabusításával járó pszichés stresszt, továbbá az állatvilágban is megjelenő gyászt. Olyan preventív jellegű, óvodásoknak és iskolásoknak való foglalkozást mutat be, melynek célja a halál és a végeesség megismertetése, így kialakulhat az elmúlásról szóló belső gondolatvilág. A szerző a tanulmányban 62, a halállal, az elmúlással és a gyászfeldolgozással kapcsolatos cikket, mese- és szakművet említ, közülük néhányat átfogóan ismertet is. Bemutatja a gyermekek halálképéről készült első hazai kutatás módszereit, eredményeit az egyes fejlődéslélektani szakaszokon keresztül, jellemzi a gyermekek gyászfolyamat sajátosságait, kiemelt tekintettel a szülők elvesztésére, válására. Relaxációs gyakorlatokat ajánl, melyek segítik a tünetek oldását, csökkentik a bánattal és a gyással járó pszichés stresszt.

Esettanulmányok

A zárófejezet óvodapedagógus hallgatók kutatásairól szól, mely bemutatja a 3–6 éves gyermekek irodalmi-anyanyelvi neveléséhez kapcsolódó adatfelvételeket.

Csete Klára és Kopeczki Kinga kutatása a *Mi nem való egy gyerekkönyvbe?* címet kapta, s egy online kérdőív felmérés eredményeit mutatja be. A kérdések között a kitöltő alanyok által tabunak titulált témák és mesepreferenciák is szerepeltek, illetve helyet kapott a meséket kísérő illusztrációk véleményezése. A vizsgálatból kiderül, hogy többen részesítik előnyben a klasszikus változatokat a kortárs mesékkel szemben. A kitöltők 29,4%-a szerint vannak olyan témák, amelyek nem valók gyerekeknek, továbbá kirajzolódik a haláltéma beemelésének korral való összefüggései, ám a legtöbben úgy vélik, a mesekönyv tartalma önmagában nem elegendő a téma megértéséhez. A felmérés konklúziója szerint a felnőttek többsége fontosnak véli, hogy tabutémákról is beszélgessenek a gyermekükkel, s hogy nyitott szemléletet képviseljenek.

Domokos Eszter és Ludányi Noémi Empirikus kutatások a tabutémákról című, nem reprezentatív felmérése azt a kérdést vizsgálja, hogy van-e olyan téma, amely nem való gyerekkönyvekbe. Ennek megválaszolásához eltérő háttérű személyeket kérdeztek meg, akik között voltak pedagógusok, illetve más hivatást gyakorlók is. Az online kérdőív többek között arra a kérdésre kereste a választ, hogyan vélekednek a felnőttek a mesét kísérő illusztrációk szerepéről, a kitöltő hogyan vélekedik a kérdőívben megjelenő, tabutémákat tartalmazó szövegrészletekről, s hogy a kitöltő személy részesült-e gyermekkorában a mesehallgatás élményében.

Az eredményeket tekintve kiderült, hogy felnőttként nagyobb valószínűséggel olvasnak mesét azok, akik ezt gyermekként is átérték, mintegy továbbadva e hagyományt. A válaszadók mintegy 30%-a szerint minden való lehet egy gyerekkönyvbe, mert a legtöbb téma korosztályhoz mérten tárgyalható, a másik csoport szerint nem kerülhet be minden téma a gyermekeknek szóló mesekönyvekbe, ez esetben a szülő kikerüli, átkölti a történetet. A halál és születés témáját tekintve elmondható, hogy az óvodás korú gyermekek körében történő tárgyalását illetően nagy a megosztottság a kitöltők részéről.

Összegzés

A *Tabu a gyermekirodalomban* című tanulmánykötet témájából, tartalmából eredően is hiánypótló, mert tudományos érvekkel elemzi és járja körbe a kiemelkedő jelentőségű, de a közbeszédben többnyire elutasított területet. A figyelmet többek között a detabuizálás mesével történő lehetőségeire irányítja, továbbá a megküzdési stratégiák aspektusaira hívja fel a figyelmet, beemelve kortárs szerzők műveinek részleteit, hangsúlyozva a tabusítás gyermeki pszichére és a személyiségfejlődésre gyakorolt hatását.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani dr. Kovács Ivett Juditnak, aki odafigyelésével, elméleti- és gyakorlati szaktudásával segítette jelen recenzió létrejöttét.

Irodalom

- Bettelheim, B. (1985). *A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Boldizsár, I. (2004). *Mesepoétika*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Rodari, G. (2001). *A képzelet grammatikája*. Budapest: Pont Kiadó.
- Tabu a gyermekirodalomban, előadássorozat (2021) Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=fvBgOQNfrc> (2022. 02. 03.)
- Varga, E., Pusztai, V. & Turcsányi, E. (Eds., 2021). *Tabu a gyermekirodalomban*. Budapest: Magyar Gyermekirodalmi Intézet.